

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1	
ПРАВОВА ПРИРОДА СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ . . .	8
1.1. Поняття і значення спеціального кримінального провадження в кримінальному процесі України	8
1.2. Історія становлення та законодавчого закріплення інституту спеціального кримінального провадження в Україні	29
Висновки до розділу 1.	54
РОЗДІЛ 2	
ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ . . .	57
2.1. Спеціальне досудове розслідування в кримінальному процесі України	57
2.2. Підстави та умови спеціального судового провадження в кримінальному процесі України	87
2.3. Дотримання прав та свобод підозрюваного (обвинуваченого) під час здійснення спеціального кримінального провадження	105
Висновки до розділу 2.	123

РОЗДІЛ 3	
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ВІДСУТНОСТІ	
ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО) В ЗАКОНОДАВСТВІ	
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	126
3.1. Кримінальне провадження за відсутності	
підозрюваного (обвинуваченого)	
в законодавстві країн Європи	126
3.2. Кримінальне провадження за відсутності	
підозрюваного (обвинуваченого) в законодавстві	
країн-учасниць Співдружності Незалежних Держав	153
Висновки до розділу 3	168
ПІСЛЯМОВА	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	176

ПЕРЕДМОВА

Сучасні реалії протидії злочинності зумовлюють необхідність пошуку нових форм і методів забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень по окремій, специфічній категорії злочинів, а також спрощення процедури здійснення досудового розслідування та судового розгляду. Особливо гостро це питання постає у зв'язку з важливістю ефективного реагування держави на прояви транснаціональної злочинності, тероризму, злочинів проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційних правопорушень.

У правозастосовній діяльності поширені випадки переховування підозрюваного (обвинуваченого) від органів слідства чи суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, що унеможливує притягнення його до кримінальної відповідальності, і таким чином втрачається можливість реалізації завдань кримінального провадження в частині здійснення охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

З прийняттям 07 жовтня 2014 року Верховною Радою України Закону України № 1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки та корупційні злочини» зазнала змін процесуальна форма здійснення досудового розслідування та судового провадження по окремих складах окремих складів злочинів, визначених в КПК України.

Дослідженню окремих проблем кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого, присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених: Д.О. Алексєєвої-Процюк, Ю.П. Аленіна, Д.Т. Арабулі, І.В. Басистої, В.І. Галагана, І.В. Гловюк, С.А. Головатого, Ю.М. Грошевого, О.М. Дроздова, О.В. Захарченка, А.В. Кіщенко, О.П. Кучинської, Л.М. Максиміва, В.Т. Малярєнка, М.А. Погорєцького, С.В. Полтавця, В.О. Попелюшка, Х.У. Рустамова, Д.Б. Сергєєвої, І.І. Сливич, В.М. Трофимєнка, В.М. Трубнікова, Т.В. Трубнікової, Л.Д. Удалової, С.Л. Шарєнко, А.В. Шевчишена, І.В. Цюприка, О.Г. Яновської та інших. Науково-теоретичним підґрунтям дослідження є дисертації зарубіжних науковців (А.С. Тукієва (2005 р.), О.О. Казакова (2009 р.), О.В. Трофімової (2009 р.), Є.Г. Бендерської (2010 р.), Л.М. Фатихової (2010 р.)) та вітчизняних вчених (Р.Г. Пєсцова (2012 р.) та Г.В. Матвієвської (2013 р.)), що присвячені питанням здійснення заочного кримінального провадження.

Водночас комплексного дослідження проблем здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження, пов'язаних з внесенням змін до КПК України відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» № 1689-VII від 07.11.2014 р., не проводилося, що відповідно актуалізує необхідність їхнього науково-теоретичного аналізу та підтверджує актуальність представленої роботи, її наукове та практичне значення.

Автори висловлюють щиро вдячність за цінні поради та конструктивні зауваження рецензентам монографії та всім хто долучився до написання цієї роботи.

Розділ 1

ПРАВОВА ПРИРОДА СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

1.1. Поняття і значення спеціального кримінального провадження в кримінальному процесі України

Статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – «Конвенція») закріплено право кожного обвинуваченого бути негайно та детально поінформованим про причини обвинувачення; мати час і можливість підготуватися до свого захисту; захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, зокрема безоплатно, а також допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, вимагати виклику та допиту свідків захисту тощо¹.

Зазначені положення Конвенції хоча й не встановлюють обов'язковості особистої присутності обвинуваченого під час здійснення судового розгляду кримінального провадження, проте вказують на важливість його участі в такому розгляді, оскільки реалізація таких прав, як право захищати себе особисто та право допитувати свідків обвинувачення, може бути здійснена ним лише за умови присутності.

Право обвинуваченого брати участь у судовому розгляді кримінального провадження закріплене й в ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року² та ст. 67

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

² Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнято 16.12.1966. Генеральною Асамблеєю ООН. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

Римського Статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року³, знайшло своє втілення й у положеннях КПК України (ст. 42).

В той же час, на міжнародному рівні регламентована можливість проведення судового розгляду кримінального провадження за відсутності обвинуваченого (trials in absentia) в передбачених кримінальним процесуальним законом випадках, зокрема такі положення містяться в Резолюції (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи «Про критерії, що регламентують розгляд, що здійснюється за відсутності обвинуваченого» від 19 січня 1973 року⁴ та Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № 6R (87) 18 від 17 вересня 1987 року «Щодо спрощення кримінального провадження»⁵.

Таким чином, у міжнародному праві загальноновизнаними є одночасно особиста участь обвинуваченого при розгляді кримінального провадження стосовно нього та можливість відступів від цього правила в окремих передбачених законом випадках. Відступи від загального правила пояснюються необхідністю пошуку нових підходів до здійснення досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень як реакції на прояви тероризму, злочинів проти національної безпеки, громадської безпеки в умовах поширення можливостей переховування як наслідків злочинної діяльності, так і осіб, які вчиняють злочини⁶.

Одним із таких підходів є закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві можливості здійснення досудового розслідування чи судового розгляду кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) у випадках переховування підозрюваного (обвинуваченого) від органів досудового розслідування та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

³ Римський статут міжнародного уголовного суду: совершено в Риме 17.07.1998. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

⁴ О критериях, регламентирующих разбирательство, проводимое в отсутствие обвиняемого: резолюция 75 (11) Комитета Министров Совета Европы, принята Комитетом Министров 19.01.1973. на 217-м заседании Представителей Министров). URL: http://echr-base.ru/res75_11.jsp.

⁵ Рекомендация № 6 R(87)18 Комитета министров Совета Европы государствам-членам «Относительно упрощения уголовного правосудия» (17.09.1987). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_339.

⁶ Гловюк І. Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) у системі кримінального провадження України. *Право України*. 2015. № 7. С. 16.

Підстави та умови здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) вже тривалий проміжок часу є предметом широких наукових дискусій і наукових досліджень. Значна кількість з них ґрунтується на положеннях КПК України 1960 року та положеннях кримінального процесуального законодавства зарубіжних держав. Зокрема наукові праці таких вчених, як Д. Арабулі⁷, Е. Бендерської⁸, С. Головатого⁹, О. Казакова¹⁰, В. Маляренка¹¹, Х. Рустамова¹², І. Сливич¹³, А. Тукієва¹⁴, Л. Фатихової¹⁵ та ін.

Питання здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) були предметом наукових досліджень вітчизняних науковців на рівні кандидатських дисертацій, а саме у 2012 році під керівництвом професора В.П. Мікуліна у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова Р.Г. Песцовим була захищена кандидатська дисертація «Заочне провадження в кримінальному судочинстві України», а у 2013 році в Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» Г.В. Матвієвською під керівництвом В.М. Трофименка була підготовлена та захищена

⁷ Арабулі Д.Т. Право каждого быть судимым в его присутствии. *Актуальные вопросы государства и гражданского общества на современном этапе*: матер. Междунар. науч.-практ. конф., 10-11 апр. 2007 г. Уфа: РИЦ БашГУ, 2007. Ч. 2. С. 12.

⁸ Бендерская Е.Г. Рассмотрение уголовного дела в отсутствие подсудимого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / МГУ им. М.В. Ломоносова. М., 2010. 30 с.

⁹ Головатий С. Проблемні аспекти реформування кримінального судочинства. *Право України*. 2004. № 3. С. 13-17.

¹⁰ Казаков А.А. Заочное судебное разбирательство уголовных дел: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Урал. гос. юрид. академия. Екатеринбург, 2009. 280 с.

¹¹ Маляренко В.Т. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2004. № 9. С. 3-12.

¹² Рустамов Х.У. Уголовный процесс. Формы: учеб. пособ. для студ. юрид. фак. вузов. М.: Закон и право, 1998. [1], 304 с.

¹³ Сливич І.І. Спеціальне провадження як самостійна форма кримінального судочинства в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. Part 1. С. 164-170.

¹⁴ Тукиев А.С. Проблемы процессуальной формы заочного уголовного судопроизводства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Карагандин. гос. ун-т им. Е.А. Букетова. Караганда, 2005. 30 с.

¹⁵ Фатыхова Л.М. Особенности рассмотрения уголовных дел о тяжких и особо тяжких преступлениях в отсутствие подсудимого: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Башкир. гос. ун-т. Уфа, 2010. 21, [1] с.

кандидатська дисертація «Заочне провадження у кримінальному судочинстві України».

Зазначимо, що дисертаційні дослідження Р.Г. Песцова та Г.В. Матвієвської містять ґрунтовне дослідження кримінального провадження за відсутності обвинуваченого, проте були проведені до прийняття Верховною Радою України ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» № 1689-VII від 07 жовтня 2014 року та не враховують внесених ним змін до КПК України, зокрема в частині правового регулювання СКП. Дослідження підстав, умов і порядку здійснення СКП не отримало свого відображення в працях цих науковців.

Дослідженню окремих проблемних аспектів СКП присвячені наукові праці Г. Власової¹⁶, І. Гловюк¹⁷, В. Галаган¹⁸, О. Дроздова¹⁹, О. Захарченко²⁰, О. Кучинської²¹, В. Попелюшка²², І. Сливич²³, В. Трофименко²⁴, Л. Удалової²⁵, С. Шаренко²⁶,

¹⁶ Власова Г.П. Сутність та завдання спрощеного кримінального судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Одеса, 2011. Вип. 57. С. 511-516.

¹⁷ Гловюк І. Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) у системі кримінального провадження України. *Право України*. 2015. № 7. С. 16-25.

¹⁸ Галаган В., Удовенко Ж. Дотримання засади невторчання у приватне життя під час спеціального досудового розслідування. *Право України*. 2015. № 7. С. 90-15.

¹⁹ Дроздов О. Про перспективи перегляду в екстраординарних судових провадженнях окремих судових рішень, ухвалених у заочному кримінальному провадженні. *Право України*. 2015. № 7. С. 66-74.

²⁰ Захарченко О.В. Деякі аспекти заочного судового провадження у кримінальному процесі України. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 264-268.

²¹ Кучинська О., Черниченко І. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження (in absentia) та відео конференція: порівняльний аналіз. *Право України*. 2015. № 7. С. 43-50.

²² Попелюшко В. Провадження in absentia у кримінальному процесі Німеччини. *Право України*. 2015. № 7. С. 34-42.

²³ Сливич І.І. Спеціальне провадження як самостійна форма кримінального судочинства в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. Part 1. С. 164-170.

²⁴ Трофименко В.М. Заочна форма кримінального провадження та її значення для захисту прав і законних інтересів сторін. *Форум права*. 2012. № 4. С. 913-918.

²⁵ Удалова Л., Письменний Д. Здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого. *Право України*. 2015. № 7. С. 51-57.

²⁶ Шаренко С., Шило О. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання. *Право України*. 2015. № 7. С. 58-65.